

LÄR OM KÄRNVAPEN

Behovet av ett avtal om klyvbart material

Sedan NPT-avtalet trädde ikraft har frågan om den fortsatta produktionen av klyvbart material – alltså material som kan användas för kärnvapen – varit en viktig fråga för dem som arbetar med nedrustning och vapenkontroll. 1993 antogs en resolution i FN:s generalförsamling som rekommenderade att ett internationellt bindande och kontrollerbart avtal som förbjuder produktion av klyvbart material för kärnvapen skulle förhandlas fram. Nedrustningskonferensen (Conference on Disarmament, CD) i Genève är det internationella organ som har mandat att förhandla fram lagligt bindande avtal för nedrustning. Därför är det i CD som frågan om ett avtal för kontroll av klyvbart material (Fissile Material Cut-off Treaty, FMCT) främst diskuteras, och har diskuterats i många år utan att ett avtal kommit till stånd.

Existerande lager

Redan från början har en fråga särskilt stått i vägen för att förhandlingar ska kunna inledas: frågan om existerande lager av klyvbart material. Vissa stater, exempelvis Pakistan och många icke-kärnvapenstater, anser att en FMCT måste reglera inte bara nyproduktion av klyvbart material, utan också kräva minskningar av existerande lager. Andra stater, t.ex. USA, Storbritannien och Japan, har gjort klart att avtalet endast bör gälla nyproduktion. Det här hör naturligtvis ihop med att kärnvapenstaterna, framför allt USA och Ryssland, har enorma lager av klyvbart material¹ som kan användas till nya kärnvapen och gärna vill behålla dessa lager. Pakistan har i och för sig också egna lager av klyvbart material, men är rädd att grannlandet och fienden Indien har ännu mer, och vill därför se en nedskärning i dessa lager.

En FMCT som inte tar ställning till existerande lager ses av många som onödig och svag. Frågan är vad som är bäst – att ha ett svagt avtal som åtminstone reglerar nyproduktion av klyvbart material eller att inte ha något avtal alls. Också med ett avtal som bara hanterar framtida produktion kommer det att finnas problem med hur man kan garantera att inte stater producerar nytt klyvbart material och deklarerar det som gamla lager. Därför är det viktigt att alla de lager som idag finns är noga kontrollerade och deklarerade när FMCT träder ikraft. Det leder in på en annan viktig fråga: kontrollmekanismer

Kontrollmekanismer och omfattning

De stater som är medlemmar av ickespridningsavtalet NPT som icke-kärnvapenstater har redan gått med på att inspektioner får göras av deras kärnkraftsanläggningar. Kärnvapenstater och de stater som inte är medlemmar i NPT står utanför den typen av säkerhetskontroller. En tydlig kontroll- och rapporteringsmekanism inbyggd i ett framtida FMCT skulle kunna komma tillrätta med det problemet. Systemet skulle bli mer rättvist om både stater med och utan kärnvapen inspekterades. Kontrollmekanismer skulle skapa större insyn mellan kärnvapenstaterna i varandras existerande lager av klyvbart material och på så sätt också minska misstänksamheten mellan länderna.

Många stater menar att en målsättning med en FMCT som alla stater delar är

möjligheten att kontrollera att terrorister inte kommer över klyvbart material. En stark kontrollmekanism gällande både existerande lager och framtida produktion, menar man, skulle minska risken för läckage av vapenmaterial till terrorister. USA har uttryckt störst tveksamhet kring kontrollmekanismer och sagt att man betvivlar möjligheten att bevaka staters efterlevnad av avtalet. De menar också att förhandling om kontrollmekanismer bara skulle förlänga en redan lång och svår process, och att kontrollmekanismer dessutom skulle kunna invagga länder i en falsk trygghet. Det finns dock välgjord dokumentation: FN:s nedrustningskommission 16 principer för kontroll från 1988 och US

National Academy of Study från 2005, som menar att en kontrollerbar FMCT kommer att vara dyr att genomföra, men fullt möjlig.²

En annan problematisk fråga kring FMCT är omfattningen av avtalet - vilka klyvbara ämnen som ska regleras, där det också finns flera olika åsikter.

Börja förhandla?

Vissa stater har föreslagit att man ska inleda förhandlingar i CD trots alla interna oenigheter, och sedan ta itu med problemen när de uppstår. Andra länder är rädda för att börja förhandla "utan förbehåll", alltså utan att först noga ha diskuterat och enats om hur man ska hantera problematiska områden som existerande lager, omfattning och kontrollmekanismer. Risken finns att viktiga och starka aktörer, exempelvis USA, kommer att ställa sig i vägen i dessa frågor och därmed se till att det blir ett urvattnat avtal.

1995 utsåg nedrustningskonferensen (CD) den kanadensiske ambassadören Gerald Shannon att ta reda på hur medlemsstaterna i konferensen ansåg att en FMCT mest effektivt skulle kunna förhandlas. Undersökningen resulterade i vad som kallas "Shannonmandatet" som föreslår att CD ska tillsätta en ad hoc kommitté (tillfällig grupp) som jobbar med krångliga frågor som existerande lager och kontrollmekanismer för att få igång förhandlingarna.³ Kommittén kom dock aldrig igång med sitt arbete. På översynskonferenserna av NPT 1995 och 2000 stödde alla medlemsstater att man i CD omedelbart skulle påbörja och snabbt avsluta förhandlingarna om en FMCT.

I många år har Ryssland och Kina krävt att CD måste ta itu med frågan om att förhindra en kapprustning i yttre rymden – de båda ländernas hjärtefråga – samtidigt som man inleder arbetet med FMCT. 2003 släppte båda länderna sitt krav och gick med på att börja FMCT-förhandlingar utan att invänta diskussioner om kärnvapen i yttre rymden. USA hade inte klargjort sin position kring en FMCT innan juli 2004 då man meddelade att man stöder förhandlingar men inte tror på att inkludera kontrollmekanismer. USA gick ett steg längre i maj 2006 när man lade fram ett förslag till en FMCT för nedrustningskonferensen, CD.⁴ Det finns också ett annat förslag till en FMCT från Greenpeace International.⁵

I slutet av december 2007 tycktes nedrustningskonferensen (CD) i Genève vara närmare förhandlingar om en FMCT än någonsin. Medlemsstaterna var nära en överenskommelse som skulle göra det möjligt att inleda förhandlingar redan under 2008. I sitt öppningstal till CD den 23 januari 2008 uttryckte FN:s generalsekreterare Ban Ki-moon sitt stöd för att man omgående skulle påbörja förhandlingarna.⁶ Många stater har under våren 2008 fortsatt klargöra sin vilja att inleda förhandlingarna, och läget ser mer hoppfullt ut än på många år.

---

¹International Panel on Fissile Materials

http://www.fissilematerials.org/ipfm/pages_us_en/fissile/inventories/inventories.php

² Reaching Critical Will <http://www.reachingcriticalwill.org/legal/fmct.html#history>

³ Reaching Critical Will <http://www.reachingcriticalwill.org/political/cd/shannon.html>

⁴ US Mission to the UN in Geneva <http://geneva.usmission.gov/Press2006/0518DraftFMCT.html>

⁵ Greenpeace International <http://www.greenpeace.org/raw/content/international/press/reports/comprehensive-fissile-material.pdf>

⁶ FN:s Generalsekreterare Ban Ki-Moons tal till CD, 23 januari 2008 http://www.reachingcriticalwill.org/political/cd/speeches08/1session/Jan23_UNSG.pdf